

Astfel, schimbările în știința neclasică au un caracter extrem de variat și, într-o formă sistematizată, se rezumă la următoarele tipuri: schimbări de ordin etiologic, privind cauzele, înțelesul acestora în geneza fenomenelor naturale sau umane; schimbări de ordin structural, vizând obiectul cercetării științifice, felul de a-l percepe, de a „interoga” obiectul, atitudinea epistemică față de acest obiect al cercetării și cunoașterii; schimbări de ordin metodologic, privind metodele și tehnicile de cercetare științifică, modul lor de acțiune, scopul urmărit, adaptarea lor la noile „scopuri ale cercetării”; schimbări de ordin intelectual, privind modelul de gândire, de abordare și de înțelegere științifică a obiectului cercetat, de evaluare a rezultatelor obținute din activitatea de cercetare; schimbarea profilului personalității cercetătorului științific, a atitudinii intelectuale a acestuia, a modului de a gândi, a stilului său de viață, dar, concomitent, și a evaluării utilitare a rezultatelor cercetării sale; apariția unei noi etici profesionale, a unei noi morale sau deontologii științifice, care impune un anumit statut social pentru cercetător, dar și pentru știință; știința, datele rezultate din cercetare devin un bun social care contribuie la progresul general al societății. Astfel orientarea axiologică a științei în societatea contemporană devine tot mai evidentă și mai importantă.

Referințe bibliografice

1. Bachlard Gaston. *Dialectica spiritului științific modern*. București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1986;
2. Rickert Heinrich. *Obiectul cunoașterii, în Filosofia contemporană în texte alese și adnotate*. București: Editura Universității București, 1985;

Tranziția moldovenească: retrospectivile și perspectivele ei

Valeriu Capcelea, doctor habilitat în filozofie, conferențiar universitar la catedra de Drept Public, Universitatea de Stat „Alecu Russo”

Abordarea problemelor ce țin de tranziția moldovenească reprezintă o încercare de a vorbi despre locul pe care îl ocupă Republica Moldova în această lume, despre modernitatea noastră, despre faptul că trebuie să înțelegem în mod cert unde suntem și încotro mergem. Din 1991 înapoi

toată lumea vorbește despre tranziție sau utilizează frecvent acest termen fără să-și pună cu adevărat întrebările corecte cu privire la esența, conținutul și perspectivele procesului de tranziție. Imediat după 1991, în țara noastră a început să bîntuie fantoma tranziției, cu efectele devastatoare ale unei explozii în lanț necontrolate, care poate fi numită tranziție „*haosmotică*” (perfecțiune a dezordinei) – prilej de alibiuri consolatoare, pentru unii, ori justificative, pentru alții. Totodată, mulți oameni sunt convinși că în acești aproape 20 de ani am ajuns în mijlocul tranziției de la totalitarismul comunist spre democrația liberală, de la economia centralizată înspre economia de piață. În această ordine de idei, există în textele budismului tradițional o metaforă a traversării apei în care se vorbește despre criza care apare în mod iminent la cei care ajung la mijlocul râului. Traversînd râul, ei ajung la mijlocul lui și apare momentul cînd totul intră în vag pe motiv că nu se mai vede malul de unde au pornit, nu se vede nici malul spre care se îndreaptă și criza aceasta se manifesta în funcție de cei care o traversează în felurite moduri. Astăzi noi ne-am pomenit exact în această situație, deoarece cunoaștem cu certitudine de unde am plecat, însă nu vedem limina de la capătul tunelului și una din reacțiile posibile de salvare o reprezintă nostalgia și privitul înapoi în general. În același timp, nu există o intuiție certă a beneficiilor spre care ne îndreptăm și aceasta a creat un sentiment de demobilizare, disperare. În rezultat, oamenii au început să caute formule echivoce de combinație mentală a celor două direcții posibile, inventînd o a treia cale, căutînd soluții de supraviețuire care nu sunt cu adevărat consistente.

Majoritatea covârșitoare a savanților ce investighează fenomenul tranziției moldovenești sunt realiști în a aprecia că „*paradigma tranziției*” perpetuează o stare de lucruri nu doar conservatoare, ci și anacronică, iar adevăratele și profunde schimbări sociale în Republica Moldova încă nu s-au produs la dimensiunea istorică a actualității. În rezultat, apare senzația acută de rămînere în urmă, de resimțire dramatică a decalajelor existente și nevoia de ardere a etapelor, în sensul de a recupera întîrzierile acumulate de o evoluție atipică a societății moldovenești, inclusiv în contextul inevitabilei extinderi a fenomenului globalizării, care impune standarde oricum uniformizante, în ciuda promovării idealului de multiculturalitate.

În opinia noastră, este necesar să concepem tranziția moldovenească ca un proces istoric recuperatoriu, o refacere a circuitului greșit la care am fost atașați în mod forțat odată cu ocupația sovitică din 1940. Totodată, trebuie să înțelegem faptul că procesele sociale nu au o consistență mecanică, ele nu conțin reacții între elemente pure și din această cauză dezvoltarea socială reprezintă un amestec al unor reziduuri de sisteme. Tranziția noastră a plecat de la sistemul totalitar comunist, care nu poate fi anulat imediat și în totalitate în toate detaliile sale și scopul constă în a edifica o societate democratică constituită pe valorile liberalismului: proprietate privată, economie de piață, libertăți democratice, stat de drept etc. În același timp, este necesar să înțelegem și faptul că tranziția noastră riscă să introducă un sistem a cărei performanță democratică va fi în mod iminent dijmuită de obișnuințele paternaliste și egalitare ale sistemului totalitar comunist.

Putem constata că, în Republica Moldova se produce o tranziție socială și politică, dar că practicile tranziției continuă să reflecte deseori un comportament similar cu cel al vechiului regim politic totalitar, ceea ce apare la etalonarea tranziției actuale în raport cu standardele europene ori internaționale, cu atât mai mult cu cât din punctul de vedere al unei analize a practicilor utilizate, investigarea unei asemenea tranziții ar trebui să reliefeze percepții noi ale realității în conștiința socială care să se transforme în surse ale unei schimbări de durată.

În plan economic, ceea ce numim tranziție trebuie să fie centrată pe privatizare, iar în plan social general, să aibă esențialmente ca finalitate o societate noncolectivă. Proprietatea privată și societatea noncolectivă sunt obiectivele cheie care dau un sens tranziției și asigură în același timp, șansa de a se întrevedea ieșirea din tunelul crizelor. În literatura anglo-saxonă termenul care desemnează cel mai des tranziția economică este cel de transformare. Atât tranziția cât și transformarea fac parte din aceeași clasă semantică și sunt percepute chiar ca sinonime. Totuși, tranziția pare să acopere un fenomen sau proces trecător, o etapă de transformare deosebită. Termenul de transformare are un grad de generalizare ridicat, surprinde ceva permanent, progresiv sau regresiv. O transformare sau schimbare radicală, pe termen limitat, poate să fie concepută drept tranziție.

În același timp, este necesar să concepem tranziția ca o fractură, ea trebuie să înceapă cu un moment de discontinuitate și presupune o

evoluție ce are în esență ceva cu totul nou. Tranziția nu poate fi continuă pentru că ar fi în acest caz schimbare sau transformare. Din această cauză tranziția moldovenească, defavorizată de o strategie mai puțin coerentă și consistentă aduce la vedere sau chiar lasă să se manifeste toate tendințele negative ale schimbării. Din această cauză, putem să constatăm cu certitudine, că tranziția care se produce în Republica Moldova, fiind prost gestionată inhibă forțele progresului mai mult decât un regim totalitar.

Tranziția postcomunistă este procesul transformațional de depășire a modului de organizare de tip comunist a economiei și societății, inspirat de liberalism care își caută o finalitate organizațională superioară ca randament. Totodată, trebuie să reieșim din faptul că tranziția postcomunistă de la sistemul totalitarist, de la economia central-planificată la cea de piață este un proces multidimensional, care solicită modificări politice, sociale, instituționale și culturale profunde. În literatura de specialitate sunt elucidate un șir de dimensiuni ale tranziției – instituțională, culturală, economică, psihologică, religioasă, națională (identitară) etc. [a se vedea: 1, p. 13]. În opinia sociologului român D. Chiribucă, „alertarea multidimensionalității schimbării reconfigurează radical cel puțin un plan al cercetării sociale: cel epistemologic. Caracteristica multidimensionalității generează ca și consecință implicită obligativitatea abordării multiparadigmatică... care pot explica complet un fenomen social” [1, p. 2].

Sociologul german Claus Offe în lucrarea *The Varieties of Transition: the East European and East German experience*, investigând tranziția post-comunista ce se produce în unele din fostele state ale blocului socialist, a acceptat un al treilea factor – *edificarea statalității*, admițându-se că pe lângă procesele ce țin de factorului întâi - *democratizare* și factorului doi - *marketizare*, statele post comuniste au moștenit instituții birocratice slabe, ineficiente care trebuiau reformate [apud 3, p. 168]. Astfel conceptul de „triple transition” poate fi aplicat unor state din Europa Centrală și de Est cu omogenitate etnică înaltă ca Polonia, Ungaria, Cehia unde integrarea minorităților etnice în programele de incluziune societală au decurs neproblematic.

O situație mai specifică a fost cea a unor țări din spațiul post sovietic sau ex-îugoslav care au în componența lor un întreg mosaic de minorități ce împătășesc diferite identități etnice, culturale, religioase, lingvistice, care cunosc în istoria lor recentă, trasări și retrasări ale frontierilor astfel

încît granițele entice lingvistice și culturale nu au coincis adesea cu frontierele administrative, trasate în mod arbitrar, cum s-a întîmplat în istoria poporului nostru.

Constituind zone cu coeziune morfopolitică fragile, pentru a explica particularitățile tranziției țărilor balcanice și cele din arealul Marii Negre, inclusiv Ucraina și Republica Moldova, la cei trei factori enumerați anterior, cercetătorul ucrainean Taras Kuzio mai adaugă unul, cel *identitar*. El a formulat ipoteza conform căreia „cu cît mai înaltă era pluralitatea culturală, lingvistică, religioasă în aceste state imature, cu atît mai dificilă va fi tranziția spre democrație” [3, p.169]. Trebuie să constatăm, că ipoteza lui T. Kuzio oglindește în mod adecvat situația din Republica Moldova. În opinia noastră, factorul identitar este foarte important pentru a înțelege dificultățile și caracterul destul de lent al proceselor de tranziție care se produc în Republica Moldova, care încearcă, dar nu reușește să se debaraseze de reziduurile societății totalitare ce marchează trecerea acestui stat spre o consolidare democratică ireversibilă. Factorul identitar, în înțelegerea noastră, a influențat și va continua să influențeze destul de mult soarta noastră în viitorul apropiat.

Prin urmare, putem vorbi de o prezență a crizei în domeniul fenomenului identitar. Claude Dubar, scrie că „aidoma crizelor economice, crizele identitare pot fi imaginate ca niște perturbații ale relațiilor relativ stabilite între niște elemente structurînd... identificarea, adică faptul de a-i categorisi pe alții și pe sine însuși” [2, p. 15]. Această criză se manifestă printr-o atitudine dușmănoasă a minorităților imperiale față de populația autohtonă, care fiind alimentată de mentalitatea mancurtizată a unei părți a românilor basarabeni împiedică în fel și chip procesul de tranziție spre o societate democratică, spre valorile și virtuțile autentice ale poporului român, spre Uniunea Europeană, îndreptîndu-ne spre CSI, vroind să transnistrizeze Republica Moldova.

În această ordine de idei, actuala guvernare are obligația cît mai curînd să purceadă la elaborarea unei politici adecvate față de minoritățile naționale și, în același timp, să elibereze românii-basarabeni de sentimentul vinovăției și al răscumpărării față de aceștia, cultivat în cei opt ani ai dominației comuniste. Totodată, ei trebuie să fie însă conștienți că orice schimbare generează rezistență, mai ales atunci cînd există forțe interne și externe interesate să obstrucționeze schimbarea.

Din această cauză, este necesară o nouă politică în acest domeniu, care trebuie să fie elaborată printr-o conlucrare fructuoasă cu reprezentanții și liderii de opinie din cadrul acestor comunități etnice. În același timp, este foarte importantă explicarea largă a avantajelor pe care le-ar oferi cetățenilor o politică autentică de protejare a minorităților naționale.

Cît privește problemele ce țin de determinarea sfîșitului și perspectivele tranziției moldovenești, aceste momente pot fi mai greu de anticipat. Ne raliem opiniei lui C. Zamfir, care susține că la nivelul conștiinței colective „tranzitia se va incheia cînd colectivitatea nu va mai vorbi despre ea” [4, p. 14]. Putem să constatăm că suntem încă destul de departe de acest obiectiv. Un lucru este cert, perioada de tranziție prin care trece Republica Moldova trebuie să fie circumscrisă temporal și presupune transformarea sistemului în contextul în care sunt specificate punctul de plecare și cel de destinație, cînd se cunoaște starea sistemului la începutul procesului și starea care ar trebui să caracterizeze sistemul la sfîrșitul procesului de tranziție. În Republica Moldova sunt multe de făcut: trebuie să ne aliniem la valorile democratice europene, să reparăm greșelile trecutului, să construim Europa la noi în țară etc.

Referințe bibliografice

1. Chiribucă, D. *Tranziția postcomunistă și reconstrucția modernității în România*. Cluj-Napoca: Ed. Dacia, Eikon, 2004. 274 p.
2. Dubar, Cl. *Criza identităților: Interpretarea unei mutații*. Chișinău: Ed. Știința, 2003. 232 p.
3. Kuzio, T. *Transition in Post-Communist States: Triple or Quadruple?* În: *Politics*, 2001, vol. 21(3), p. 168-177.
4. Zamfir, C. *O analiză critică a tranziției. Ce va fi “după”*. Iași: Ed. Polirom, 2004. 200 p.